

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE
UNIVERSITATEA DIN TOURS
ȘCOALA DOCTORALĂ HUMANITES ET LANGUES**

*Peter of Spain's Summulae logicales and the theory of supposition
(Summulae logicales ale lui Petrus Hispanus și teoria supoziției)*

Conducători de doctorat:

Prof. Dr. Baumgarten Alexander (Universitatea Babeș-Bolyai)

Prof. Dr. Biard Joël (Universitatea din Tours)

Student-doctorand:

Ile Vlad-Lucian

Introducere	9
1. Secțiunea I: Analiza istorică și doctrinală	26
1.1 <i>Autorul, contextul și opera</i>	28
1.1.1. Problema paternității.....	28
1.1.1.1. Teza bizantină	29
1.1.1.2. Teza papalistă sau tradițională	30
1.1.1.3. Teza dominicană	34
Concluzie	42
1.1.2. <i>Tractatus</i> și lucrările atribuite lui Petrus Hispanus	44
1.1.2.1. Corpus Petrinicus.....	44
1.1.2.2. <i>Tractatus</i> cunoscut ca <i>Summulae logicales</i> : data și locul compunerii.....	46
Concluzie	48
1.1.3. <i>Tractatus</i> , conținut și context	50
1.1.3.1. Titlu, gen, structură, conținut și caracter.....	51
1.1.3.2. Difuziunea și receptarea lucrării <i>Tractatus</i>	56
1.1.3.3. Ediții critice și traduceri.....	60
Concluzie	62
1.2. <i>Summulae logicales</i> și teoria supoziției	63
1.2.1 <i>Tractatus 1 De introductionibus</i>	64
1.2.1.1 Definiția logicii. Logică, dialectică și <i>scientia sermocinalis</i>	64
1.2.1.2 Părți constitutive ale limbajului. Elemente simple sau necompuse	71
1.2.1.3 Părți constitutive ale limbajului. Elemente compuse: definiția și tipurile de propoziții	76
1.2.1.4 Opoziția, conversiunea și echipolența.....	81
1.2.2. <i>Tractatus 2 De predicabilibus</i>	88
1.2.2.1 Noțiunea de predicabil	88
1.2.2.2 Genus	92
1.2.2.3 Species	93
1.2.2.4 Differentia	94
1.2.2.5 Proprium	95
1.2.2.6 Accidens.....	96
1.2.2.7 Arborele lui Porfir și teoria predicăției	96
1.2.3 <i>Tractatus 3 - De praedicamentis</i>	100
1.2.3.1 <i>Antepredicamenta</i> - preliminarii la categorii	101
1.2.3.2 <i>Praedicamenta</i> sau categoriile.....	102
1.2.3.3 <i>Postpredicamenta</i>	106
1.2.4 <i>Tractatus 4 - De sillogismis</i>	107
1.2.4.1 Silogismul și părțile lui constitutive	108
1.2.4.2 Figurile și modurile silogismului.....	109
1.2.4.3 Mnemotehnica modurilor.....	111
1.2.5 <i>Tractatus 5 - De locis</i>	113
1.2.6. <i>Tractatus 6 - De suppositionibus</i>	118
1.2.6.1. Cuvinte, termeni și context propozițional	118
1.2.6.2. Semnificația, supoziția și copulația.....	119
1.2.6.3. Modurile și speciile supoziției	122
1.2.6.4. <i>Dubia</i> și <i>Solutio</i>	126

1.2.7. Tractatus 7 - <i>De fallaciis</i>	129
1.2.7.1. Dialectica, disputa și raționamentele falacioase	130
1.2.7.2. Diviziunea raționamentelor falacioase.....	133
1.2.7.3. Raționamentele falacioase și teoria supoziției	142
1.2.8 Tractatus 8 - <i>De relativis</i>	144
1.2.8.1. Definiția și clasificarea relativilor. Diferența între <i>suppono</i> , <i>supponere</i> și <i>refero</i> , <i>referre</i>	145
1.2.8.2 Reguli ale relativilor	147
1.2.9. Tractatus 9 - <i>De ampliacionibus</i>	147
1.2.10. Tractatus 10 - <i>De appellationibus</i>	149
1.2.11. Tractatus 11 - <i>De restrictionibus</i>	152
1.2.12. Tractatus 12 - <i>De distributionibus</i>	155
1.2.12.1. Definiția și clasificarea semnelor distributive.....	156
1.2.12.2. Semnificația semnului universal.....	157
1.2.12.3. Distribuirea semnului negativ	158
Concluzie	159
1.3. <i>Logica medieval și teoria supoziției</i>	162
1.3.1. Surse și origini ale teoriei supoziției.....	163
1.3.1.1. Tradiția logică	163
1.3.1.2. Tradiția gramaticală	168
1.3.1.3. Tradiția teologică	173
1.3.1.4. Drept și limbaj comun.....	180
Concluzie	184
1.3.2. Teorii ale supoziției	186
1.3.2.1. Lambertus din Lagny	188
1.3.2.2. William din Sherwood	194
1.3.2.3. Johannes Buridanus	199
1.3.2.4. William Ockham.....	209
Concluzie	214
Concluzii.....	217
2. Secțiunea II: analiza sistematică	224
2.1. <i>Conceptul de 'formal'</i>	227
2.1.1 Origini ale conceptului de 'formal'	227
2.1.2 Mecanismul formalității	229
2.1.3 Tipuri de formalitate.....	234
2.1.3.1 Cele trei tipuri de formalitate la MacFarlane.....	235
2.1.3.2 Noțiunile de formalitate la Catarina Dutilh Novaes	238
Concluzie	241
2.2 <i>Formalitatea în teoriile medievale ale supoziției</i>	244
2.2.1 Statutul logicii medievale	244
2.2.2. Formalitatea generică a teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus	248
2.2.3. Peter of Spain vs. William Ockham. Despre supoziția în propozițiile categorice elementare.....	253
Concluzie	256
2.3. <i>Interpretări contemporane asupra teoriilor supoziției</i>	259
2.3.1. Teoria supoziției ca teorie a referinței	262

2.3.2. Teoria supoziției ca teorie a cuantificării	267
2.3.3. Teoria supoziției ca teorie hermeneutică	278
2.3.4. Teoria supoziției ca teorie a inferenței	282
2.3.5. Teoria supoziției ca teorie a notației conceptuale.....	286
Concluzie.....	290
<i>Concluzie</i>	292
3. Secțiunea III: Evaluarea teoriei supoziției la Petrus Hispanus	299
3.1. <i>Teoria supoziției încă o dată</i>	300
3.1.1. Conceptul de ‘ <i>suppositio</i> ’. Multiplicitatea sensurilor.....	301
3.1.2. Ce este teoria supoziției potrivit lui Petrus Hispanus?	304
Concluzie.....	315
3.2. <i>Orientare doctrinală</i>	318
3.2.1. Realismul lui Petrus Hispanus.....	318
3.2.2. Abordarea conceptualistă?.....	320
Concluzie.....	323
3.3. <i>Formalitatea teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus și interpretările ei</i>	325
3.3.1. Preliminarii. Petrus Hispanus, Sherwood și Lambert.....	325
3.3.2. Teoria supoziției a lui Petrus Hispanus și noțiunea specifică de formalitate	331
3.3.3. Interpretări ale teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus.....	334
Concluzie.....	342
<i>Concluzie</i>	345
Concluzii finale	349
Anexa I - Traducere a lucrării <i>Summaries of Logic</i> a lui Petrus Hispanus din Latină în Română	365
Anexa II - Listă de reprezentări și tabele.....	548
Anexa III - Rezumat extins în limba franceză.....	549
Bibliografie.....	613

Cuvinte cheie: teoria supoziției, logică terministă, Petrus Hispanus, logică medievală, proprietățile termenilor, *suppositio*, *proprietates terminorum*, interpretări contemporane, referință, cuantificare, inferență, notație conceptuală, hermeneutică, analiză sistematică, analiză istorico-descriptivă, formalizare, formal.

Rezumat

Când suntem puși în fața obiectivului de a studia, explica și reda o doctrină filosofică antică sau medievală într-un limbaj modern, care s-a bucurat de o lungă și variată tradiție de interpretare, suntem forțați să adresăm o serie de întrebări și probleme care privesc fundamentul istoriei filosofiei. Întrebările legate de metodele pe care le putem folosi și de uneltele conceptuale pe care le putem întrebuința sunt toate legitime, dacă nu chiar necesare. Dacă ne întrebăm cum ar trebui să parcurgem marea distanță dintre noi și obiectul cercetării noastre, răspunsul nu trebuie să fie imediat. Cea mai potrivită reacție ar fi să reflectăm la varietatea de metode și uneltele conceptuale folosite de cercetători pentru a explora un obiect teoretic particular. Teoria medievală a supoziției nu face excepție de la această stare de fapt, ci, din contră, poate fi considerată ca un exemplu pentru diferitele moduri în care o teorie poate fi înțeleasă și redată de-a lungul istoriei. Lucrarea noastră intitulată „*Summule logicales ale lui Petrus Hispanus și teoria supoziției*” invită la o reflecție asupra teoriei petrinice a supoziției care încearcă să adreseze limitările și problemele ei filosofice, logice și hermeneutice. Printr-un efort de-a oferi o înțelegere cuprinzătoare a constructului teoretic a lui Petrus, studiul nostru propune o cercetare asupra fenomenalității istorice a conceputului de *suppositio*, adică, a modului în care a fost înțeles, conceput și articulat în diferitele stagii ale evoluției sale istorice. În acest fel, lucrarea noastră va confrunta teoria supoziției dezvoltată în *Summulae logicales* cu: sursele sale proximale și distanțate, cu tradiția logicii terministe din secolul al XIII-lea și al XIV-lea și cu interpretările ei post-fregeene. Procedând în acest mod, demersul nostru nu oferă doar o expunere istorică și descriptivă a teoriei supoziției, ci încearcă să arate atât articulațiile doctrinale cât și mecanismele formale care stau la baza teoriei supoziției. Acest fapt ne va permite să deschidem un dialog direct între constructul teoretic medieval al supoziției și interpretările lui moderne și contemporane, cu scopul principal de a explica natura teoriei lui Petrus Hispanus. Scopul nostru ultim este de a crea o punte de legătură între două metodologii diferite de abordare a constructelor logice medievale, care sunt prezente în cercetările contemporane.

Tema noastră generală de cercetare este reprezentată de anumite teorii specifice ale supoziției, care au fost dezvoltate de-a lungul secolului al XIII-lea și al XIV-lea. Tema noastră

specifică de cercetare este teoria supoziției a lui Petrus Hispanus, dezvoltată de-a lungul lucrării sale de logică *Tractatus*, care a fost numită ulterior *Summulae logicales*¹.

Privitor la *studiile recente* asupra teoriei supoziției, putem spune că domeniul studiilor semanticii și logicii medievale este o arie relativ nouă de cercetare, care s-a putut dezvolta în a doua parte a secolului al XX-lea, odată cu apariția noilor ediții critice de text. În *Formalizing medieval logical theories*², Catarina Dutilh Novaes face o distincție între două abordări referitoare la studiul teoriilor logice medievale. Prima este cea istorică, care are de-a face cu: stabilirea edițiilor critice, paternitatea și sursele textului, tradiția de care aparține un anumit text și ideile care vor fi preluate de cei care îi vor urma autorului în cauză. Putem spune că acest tip de abordare revine de obicei istoricului filosofiei medievale, care, potrivit aceluiași autor, este mai degrabă interesat de universul intelectual, de vreme ce evaluează textele studiate din interior, fără un ochi critic³. A doua abordare este cea sistematică⁴, care consideră că unele teorii și idei dezvoltate de autorii medievali pot fi cu succes aplicate unor probleme particulare din filosofia contemporană a limbajului și a logicii, sau - am putea adăuga - unele teorii sau idei medievale pot fi cu succes transpuse prin uneltele conceptuale ale filosofiei contemporane a limbajului și logicii. Ambele cazuri ale abordării sistematice vor avea de-a face cu o evaluare critică a ideilor și teoriilor medievale, dar care trebuie să adreseze problema anacronismului⁵. Distincția pomenită poate fi cu succes aplicată atât asupra modului în care exegeza contemporană se raportează în general la subiectul supoziției sau la logica secolului al XIII-lea, cât și la subiectul specific al teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus.

Prin urmare, referitor la subiectul nostru specific de studiu, putem identifica o abordare istorică. În 1944 Joseph Patrick Mullally⁶ oferă o primă, deși incompletă, ediție modernă și traducere a textului din *Summulae logicales* pe baza unor ediții tipărite, deci a unor martori târzii. Această ediție este considerată de L. M. de Rijk ca una necritică, deoarece textul lui Petrus este adesea interpolat cu textele unor comentatori⁷. În 1947, Józef Maria Bocheński publică o ediție

---

¹ În lucrarea noastră vom folosi cele două nume ale lucrării lui Petrus intersanjabil sau cu o abreviere corespunzătoare SL. = DE RIJK (ed.), *Peter of Spain (Petrus Hispanus Portugalensis): Tractatus. Called afterwards Summulae logicales. First critical edition from the manuscripts with an Introduction by L.M. de Rijk.*, (1972).

² DUTILH, *Formalizing medieval logical theories* (2007a), p. 9.

³ Vezi DUTILH (2007a), p. 10.

⁴ Vezi DUTILH (2007a), p. 9.

⁵ Vezi idem.

⁶ MULLALLY (ed., transl.), *The "Summulae Logicales" of Peter of Spain* (1945).

⁷ Cf. SL., p. C.

completă a rezumatelor de logică a lui Petrus, pe baza codexului Vatican Library, Reg. Lat. 1205. Chiar și această ediție este considerată de De Rijk ca fiind impracticabilă, întrucât abundă în erori⁸. În 1972 L. M. de Rijk oferă în final prima ediție critică a *Tractatus*-ului sau *Summulae logicales* a lui Petrus Hispanus. După prima ediție critică, au început să apară în mod natural traduceri în limbi moderne, precum engleză, spaniolă, italiană și germană⁹.

Dincolo de aspectele legate de edițiile critice, traduceri și descrieri expositive, în abordarea istorică putem găsi discuții asupra: identității lui Petrus Hispanus, paternității și datării *Tractatus*-ului, surselor sale și alte subiecte conexe. Pentru primul punct, putem menționa existența a trei teze principale referitoare la paternitatea *Tractatus*-ului și identitatea lui Petrus Hispanus, așa cum sunt discutate de L. M. de Rijk, Angel D'Ors, Simon Tugwell, José Meirinhos, Joke Spruyt și alții¹⁰. Prima se numește *teza bizantină*, care își are originea în Elias Ehinger¹¹; acesta afirmă că *Tractatus* este o traducere din greacă în latină a unui tratat atribuit lui Michael Psellos. A doua teză, cea *papalistă*, îl identifică pe Petrus Hispanus, autor al *Tractatus*-ului, cu Papa Ioan al XXI-lea. A treia teză, cea *dominicană*, îl identifică pe Petrus Hispanus, autorul *Tractatus*-ului cu un

---

⁸ Cf. *SL.*, p. C; BOCHENSKI (ed.), *Petri Hispani Summulae Logicales, quas a manu scripto Reg. Lat. 1205* edidit Iuri M. Bochenski (1947).

⁹ BEUCHOT (transl.), Pedro Hispano, (Petrus Hispanus Portugalensis), *Tractatus, llamados después Summule logicales, primera edición crítica basada en los manuscritos e introducción de L.M. de Rijk* (1986); DINNEN (transl.), *Peter of Spain, Language in Dispute. An English Translation of Peter of Spain's Tractatus Called Afterwards Summulae Logicales on the basis of the Critical Edition Established by L.M. De Rijk* (1990); PONZIO (transl.), *Pietro Ispano, Trattati di lógica. Summule logicales* (2004); DEGEN-PABST (übers.), *Summulae Logicales – Logische Abhandlungen, Übersetzt und mit einer Einführung versehen*, (2006); CNP.

¹⁰ DE RIJK, *SL*; "On the genuine text of Peter of Spain's Summule Logicales" in *Vivarium* vol. 6 (1968) p. 1-34; "On the Genuine Text of Peter of Spain's Summule logicales II Simon of Faversham (+ 1306) as a Commentator of the Tracts I-V of the Summule" in *Vivarium* vol. 6 (1968), p. 69-101; "On the Genuine Text of Peter of Spain's Summule logicales. III. Two Redactions of a Commentary upon the Summule by Robertus Anglicus" in *Vivarium* vol. 7 (1969); p. 8-61; "On the genuine text of Peter of Spain's Summule logicales IV", in *Vivarium* vol. 7 (1969) p. 120-162; D'ORS, "Petrus Hispanus O.P., auctor summularum" in *Vivarium* vol. 35 (1997), p. 21-71; "Petrus Hispanus O. P., Auctor Summularum (II): further documents and problems" in *Vivarium* vol. 39 (2001), p. 209-254; "Petrus Hispanus O.P., Auctor Summularum (III). "Petrus Alfonsi" or "Petrus Ferrandi"?" in *Vivarium* vol. 41 (2003), p. 249-303; TUGWELL, "Petrus Hispanus: comments on some proposed identifications" in *Vivarium* vol. 37 (1999), p. 103-113; "Auctor "Summularum", Petrus Hispanus OP Stellensis?" in *Archivum Fratrum Praedicatorum* vol. 76 (2006), p. 103-115; MEIRINHOS, "Pedro Hispano Portugalense? Elementos para una diferenciação de autores" in *Revista española de filosofía medieval* vol. 3 (1996) p. 51-76; "Giovanni XXI" in *Enciclopedia dei papi* (2021); "Pedro Hispano e a lógica Pedro" in Calafate (org.): *História do pensamento filosófico português* (2002), p. 331-375; *Bibliotheca manuscripta Petri Hispani* (2011), "Petrus Hispanus' Attributed Works: Searching for New Interpretations" in *Enrahonar*, Supplement Issue (2018), p. 355-363; SPRUYT, "Peter of Spain" in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/peter-spain/>; The introductory studies of: CNP, PONZIO (2010); DINNEN (1990) and DEGEN-PABST (2006); LONGEWAY, "Peter of Spain (Petrus Hispanus) (circa 1205-1277)" in *Medieval Philosophers (DLB)* (1992), p. 315-325.

membru al ordinului dominican. Această atribuire este făcută cu grade diferite de precizie ducând la o distincție tripartită a tezei dominicane în raport cu generalitatea ei. Disputa în jurul paternității *Tractatus*-ului, este suplimentată de o cercetare asupra Corpus-ului petrinic¹². Pe baza unor seturi diferite de lucrări atribuite lui Petrus Hispanus, José Meirinhos stabilește diferite personalități ce poartă acest nume¹³.

Privitor la discuția asupra posibilelor surse ale teoriei supoziției, De Rijk identifică două tradiții, una a comentariilor la *Respingerile sofistice* ale lui Aristotel, iar cealaltă a comentariilor la gramatica de secol VI a lui Priscian¹⁴. Dar la aceste două surse poate fi adăugată o a treia, precum sugerează Ebbesen, cea teologică care își are originile în Gilbertus din Poitiers¹⁵. Precum sugerează Luisa Valente și Alain de Libera¹⁶, un număr de autori și texte din școala porretană propun un program de studiere a predicăției divine cu un cadru conceptual asemănător cu cel găsit în tradiția logică după a doua jumătate a secolului al XII-lea.

Până la acest punct am realizat o scurtă analiză asupra ceea ce am putea numi abordarea istorico-descriptivă. În cele ce urmează vom încerca să redăm a doua abordare care poate fi identificată în literatură, anume cea sistematică. O caracteristică generală a acestei linii de gândire este faptul că identică proprietatea supoziției cu un anumit element sau teorie din filosofia limbajului sau logica contemporană. Precum ne arată Catarina Dutilh Novaes, Thomas Peter Gech în *Reference and Generality: An examination of Some Medieval and Modern Theories* a fost probabil primul care a inițiat această tradiție, identificând proprietatea medievală a supoziției cu proprietatea referinței¹⁷. Din acel moment, mulți cercetători au subscris, parțial sau nu, explicit sau implicit, acestei, să o numim, „teze referențiale”. Dintre aceștia, putem să îi enumerăm pe Paul

---

¹² MEIRINHOS (2011).

¹³ Vezi de exemplu MEIRINHOS (2018).

¹⁴ Vezi DUTILH, “Supposition Theory” in *Encyclopedia of medieval philosophy. Philosophy between 500 and 1500* (2011b), p. 1231; RIJK, *Logica modernorum: A contribution to the history of early terminist logic. Bd. 1: On the 12th century theories of fallacy. Bd. 2: The origin and early development of the theory of supposition*, vol. I and II, (1962-1967).

¹⁵ Cf. DUTILH (2011b), p. 1231.

¹⁶ Vezi EBBESEN (2013); see also VALENTE, *Logique et théologie: les écoles parisiennes entre 1150 et 1220* (2008); “Supposition Theory and Porretan Theology: Summa Zwettlensis and Dialogus Ratii et Everardi” in *Vivarium* vol. 51 (2013), p. 119-144. JOLIVET, DE LIBERA (eds), *Gilbert de Poitiers et ses contemporains: aux origines de la logica modernorum. Actes du Septième Symposium Europeen d'Histoire de la Logique et de la Semantique Medievales ; Centre d'Études Supérieures de Civilisation Médiévale de Poitiers ; Poitiers 17 - 22 juin 1985* (1987)

¹⁷ Vezi DUTILH (2007a), p. 11; GEACH, *Reference and generality. An examination of some medieval and modern theories* (1962), p 84.

Vincent Spade¹⁸, Peter King¹⁹, Claude Panaccio²⁰, Gyula Klima²¹. Această interpretare a fost contestată pe cel puțin două niveluri. La nivelul conținutului teoretic, Dutilh²² argumentează pentru o înțelegere a supoziției ca o teorie a sensului propozițional, sub accepțiunea particulară a unei teorii hermeneutice computaționale, mai ales având în vedere că teoria supoziție este pusă în conexiune directă cu tradiția de comentarii la *Respingerile sofistice* ale lui Aristotel. La al doilea nivel, critica interpretării referențiale este realizată în relație cu etimologia, semnificația și funcția termenilor folosiți de latini în articularea teoriei supoziției. Precum subliniază Alain de Libera²³, termenii-*suppositio* nu pot fi echivalați cu ‚referința‘, ‚denotarea‘, ‚semnificarea‘ sau alți termeni post-fregeeni. Însă interpretarea sistematică nu se limitează la identificarea teoriei supoziției cu teoria referinței, deși este una dintre cele mai răspândite opțiuni îmbrățișate de exegeții contemporani. De fapt, putem spune că teoria supoziției a fost considerată ca²⁴: o teorie a referinței²⁵, o teorie legată de notația conceptuală²⁶, o teorie hermeneutică sau o teorie a sensului

---

¹⁸ Vezi de exemplu: SPADE, *Thoughts, Words and Things: An introduction to Late mediaeval logic and semantic theory* (2002), p. 245: “To a first (but pretty good) approximation, supposition in this first part of the theory is what nowadays we call ‘reference.’”; “Ockham’s rule of supposition: two conflicts in his theory” in *Vivarium* vol. 12 (1974), p. 63: “William of Sherwood enunciates the following principle ‘Subjects are of such sorts as their predicates may have allowed’. That is, the kind of supposition or refence a term has in a given sentence depends at least in part on what kind of a term the predicate is.”

¹⁹ Vezi de exemplu, BURIDAN, *Jean Buridan’s Logic. The Treatise on Supposition, The Treatise on Consequences. A Translation from the Latin with a Philosophical Introduction*, translation by Peter King (1985), p. 35: “The theory of supposition should not be assimilated to formal logic, but to the philosophy of logic; it is the mediaeval theory of reference”, p. 36: “Supposition theory is a theory of reference. It is a unified theory, which has as its goal to specify what a term is used to talk about in a given sentence”.

²⁰ Vezi de exemplu PANACCIO, PERINI, “Guillaume d’Ockham et la suppositio materialis” in *Vivarium* vol. 42 (2004), p. 202 : “La théorie de façon générale, essaie de thématiser dans un jeu complexe de distinct règles les variations de la fonction référentielle d’un terme pris en contexte, par rapport à ce que l’on appellerait aujourd’hui son extension, c’est-à-dire l’ensemble de toutes les choses présentes, passées, même seulement possibles auxquelles le terme s’applique.”

²¹ De exemplu, vezi KLIMA, “Existence and Reference in Medieval Logic” in HIEKE, MORSCHER (eds.), *New Essays in Free Logic* (2001), p. 197: “In this paper I am going to give a brief, primarily systematic (as opposed to primarily historical) account of how it was possible for medieval logicians to maintain Aristotle’s theory of the four categoricals and to dispense with these existential assumptions in the framework of their theory of reference, the theory of supposition.”

²² Cf. DUTILH (2007a), p. 30.

²³ Cf. DE LIBERA, “Supposition” in CASSIN (ed.), *Dictionary of Untranslatables. A Philosophical Lexicon* (2014), pp. 1097-1102. Aproape același punct de vedere este argumentat de Bocheński, vezi BOCHEŃSKI, *A history of formal logic* (1961), pe baza diferențelor de limbaj folosit de teoria supoziției și teoria referinței.

²⁴ Pentru o listă similară, vezi ÎLE, “The Formality of Peter of Spain’s Theory of Supposition” in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Philosophia* 63 (3), (2018), p. 12.

²⁵ GEACH (1962), SPADE (2002), (1974); PANACCIO, PERINI (2004), KLIMA (2001)

²⁶ PERREIAH, “Approaches to supposition theory” in *The New Scholasticism*, XLV, 3 (1971), p. 381-408; “Supposition theory: A new approach” in *The New Scholasticism*, LX, 2 (1986), p. 213-231

propozițional²⁷, o teorie a inferenței²⁸ și o teorie a cuantificării²⁹. Astfel, răspunsul oferite de exegeza contemporană pentru întrebarea „ce este teoria supoziției?” variază în mare măsură, iar un răspuns privitor la orice teorie particulară a supoziției trebuie să ia în considerare toate răspunsurile disponibile astăzi. Demersul nostru de a analiza teoria supoziției a lui Petrus Hispanus în raport cu aceste interpretări moderne va fi mai justificată, de vreme ce o bună parte din ele iau în considerare teorii ale supoziției mai mature, precum cele ale lui William Ockham și Iohannes Burdianus, care sunt mai predispuse la astfel de tratamente.

Referitor la mediul nostru academic, anume, literatura românească, putem spune că există doar o mică contribuție la acest domeniu de cercetare; chiar și această contribuție aparține doar abordării istorice. Deși încă nu avem o traducere a lucrării *Tractatus* în limba română – un obiectiv propus pentru anexă – putem găsi în *Istoria logicii*³⁰ a lui Anton Dumitriu o descriere explicativă a teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus. De asemenea, într-un alt manual de istorie, dar de această dată a filosofiei limbajului, Eugen Coșeriu³¹ oferă o expunere a aspectelor generale ale teoriei supoziției, dintr-un punct de vedere lingvistic. O altă mențiune onorabilă este articolul *Teoria supoziției*³² scris de Valeriu Streinu, care oferă o istorie generală a teoriei supoziției și o expunere a modului în care această proprietate a termenilor funcționează. O intervenție mai recentă legată de subiectul nostru este cea a lui Alexander Baumgarten. În *Le lexique philosophique roumain. L'exemple de la suppositio*³³, el interoghează modul în care termenii implicați în vocabularul lui *suppositio* pot fi traduși, calificându-i în toate cele trei registre ale originii lor: teologie, logică și

---

²⁷ Vezi DUTILH (2007a); DUTILH, “Theory of Supposition vs. Theory of Fallacies in Ockham” in *Vivarium*, Vol. 45, No. 2/3 (2007), pp. 343-359. DUTILH, “Ockham's Supposition Theory as Formal Semantics” in KANN, LOEWE, RODE, UCKELMAN (eds.) *Modern views of medieval logic* (2018), p. 85-110.

²⁸ Vezi KARGER, “Modes of personal supposition: the purpose and usefulness of the doctrine within Ockham's logic” in *Franciscan Studies*, Vol. 44, *William of Ockham (1285-1347) Commemorative Issue Part I* (1984), pp. 87-106; “Consequences et inconsequences de la supposition vide dans la logique d'Ockham” in *Vivarium*, Vol. 16, No. 1 (1978), pp. 46-55; MATTHEWS, “A note on Ockham's theory of the modes of common personal supposition” in *Franciscan Studies*, Vol. 44, *William of Ockham (1285-1347) Commemorative Issue, Part I* (1984), pp. 81-86

²⁹ Vezi BÖHNER, *Medieval logic. An Outline of its Development from 1250 to 1400* (1952); “Ockham's theory of supposition and the notion of truth” in *Franciscan Studies* Ser. NS, vol. 6 (1946), pp. 261-292; PRIEST, READ, “The formalization of Ockham's theory of supposition” in *Mind* vol. 86 (1977) pp. 109-113; PRIEST, READ, “Merely Confused Supposition: A Theoretical Advance or a Mere Confusion?” in *Franciscan Studies*, Volume 40, 1980, pp. 265-297; PARSONS, “Supposition as Quantification versus Supposition as Global Quantificational Effect” in *Topoi* 16 (1997), pp. 41-63.

³⁰ DUMITRIU, *History of Logic* (1977) tradusă în English din Dumitriu, *Istoria logicii* (1969)

³¹ COȘERIU, *Istoria Filozofiei Limbajului* (2011).

³² STREINU, “Teoria supoziției” in *Probleme de logică* vol 5 (1973), pp. 111-131.

³³ Cf. BAUMGARTEN, “Le lexique philosophique roumain. L'exemple de la suppositio” in CASSIN (ed.), *Philosopher en langues, Les intraduisibles en traduction* (2014), pp. 185-199.

gramatică. Optând pentru tripletul provenit din calchierea lingvistică (*supoziție, suponent și supozit*), conceptul de *suppositio* primește o traducere diferită față de cea oferită de Dumitriu, adică, de ‚supleanță’, termen împrumutat de la francezescul ‚*suppléance*’, propus de Jacques Maritain.

Odată ce am văzut bogata literatură ce se dezvoltă în două ramuri diferite de reflecție asupra teoriei supoziției, scopul nostru principal va fi cel de a le explora pe ambele în relație cu logica lui Petrus Hispanus, pentru a clarifica statutul teoriei sale. Pentru acest obiectiv principal propunem următoarele *obiective de cercetare*: (1.) să oferim o descriere generală a logicii lui Petrus Hispanus prin integrarea ei în contextul secolului al XIII-lea; (2.) să analizăm teoria supoziției a lui Petrus Hispanus potrivit textului însuși și să facem explicite principalele ei puncte de articulare; (3.) să analizăm logica lui Petrus Hispanus ca întreg și relația ei particulară cu teoria supoziției; (4.) să stabilim diferențe și asemănări cu alte teorii ale supoziției din secolele XIII și XIV, pentru a forma o imagine mai bună a dezvoltării acestei teorii în perioada medievală; (5.) să răspundem la întrebarea „ce este teoria supoziției a lui Petrus Hispanus potrivit abordării istorice?”; (6.) să arătăm fiecare tip de interpretare contemporană a teoriei supoziției; (7.) să analizăm critic fiecare tip de explicație contemporană identificată pentru a stabili legitimitatea ei; (8.) să aplicăm fiecare tip particular de interpretare contemporană asupra teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus; (9.) să răspundem la întrebarea „ce este teoria supoziției a lui Petrus Hispanus potrivit abordării sistematice?”; (10.) să oferim o explicație pentru mecanismele generale ale interpretărilor contemporane asupra teoriei supoziției.

Văzând că cercetarea noastră este orientată către un text specific – *Tractatus* a lui Petrus Hispanus –, asupra unei probleme specifice – relația teoriei supoziției cu: sursele sale, logica lui Petrus Hispanus, alte teorii ale supoziției din secolele XIII și XIV și interpretările ei contemporane – putem spune că avem de-a face cu un caracter aplicat al cercetării. În măsura în care teoria poate adresa anumite probleme fundamentale, precum modul în care limbajului funcționează în raport cu lumea și consecințele ontologice ale acestui model funcțional, cercetarea noastră poate fi considerată fundamentală.

Ca orice cercetare, demersul nostru este construit pe anumite ipoteze teoretice care vor fi confirmate sau infirmate de-a lungul studiului. Ipotezele noastre sunt: (t1) Petrus Hispanus construiește în *Tractatus* o considerație unitară și coerentă asupra supoziției care ne permite să o calificăm ca o teorie, ce poate fi distinsă de alte doctrine ale supoziției din secolele XIII și XIV;

(t2) există o deosebire fundamentală între logica medievală și teoriile contemporane ale logicii și limbajului; (t3) deși există diferențe de principiu între logica medievală și teoriile contemporane ale logicii și limbajului, putem identifica asemănări de principiu; (t4) teoria supoziției nu este o teorie a inferenței, referinței, cuantificării, notației conceptuale și hermeneuticii/sensului propozițional, ci o teorie specifică care are multe stagii de dezvoltare și care diferă față de interpretările ei contemporane.

Luând în considerare atât studiile contemporane, cât și ideea lui I. M. Bochenski, că între logica medievală și cea contemporană, care a trecut printr-o etapă de matematizare, există o diferență fundamentală, anume, prima exprimă printr-un limbaj natural, comun și intuitiv ceea ce a doua exprimă printr-o manieră formală, prin semnele specializate ale unui limbaj artificial³⁴, putem ajunge la ipoteza centrală de lucru.

Ipoteza noastră centrală de lucru este că se poate obține o înțelegere mai bună a teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus, arătând diferențele sale în relație cu alte teorii ale supoziției din secolele XIII și XIV și interpretările lor contemporane. Aceste diferențe ne vor arăta că nu putem pune un semn de echivalență între: (a.) teoriile supoziției articulate de diferiți logicieni medievali, (b.) teoriile specifice ale supoziției și teoriile contemporane ale logicii și limbajului. Teoria supoziției a lui Petrus Hispanus nu este o teorie a semnificației, inferenței, referinței, notației conceptuale, hermeneuticii sau cuantificării, ci o considerație asupra unei proprietăți particulare a termenilor. Această proprietate trebuie înțeleasă, pe de-o parte, în dinamica proprie a limbajului latin medieval, iar pe de altă parte, în cadrul fix al logicii medievale.

Astfel, teza noastră este că se va obține un răspuns la întrebarea „ce este teoria supoziției a lui Petrus Hispanus” doar dacă luăm în considerare două aspecte diferite:

1. Proprietatea medievală a supoziției și implicit versiunea lui Petrus Hispanus este o teorie care s-a dezvoltat în diferite etape, astfel încât putem să vorbim despre o tendință de formalizare, adică, o tendință de obiectivizare și maturizare terminologică sau de o rigoare a discursului logic și a uneltelor conceptuale folosite. În acest sens particular,

---

³⁴ Vezi BOCHENSKI (1961), p. 173: “The most notable difference between the doctrine of supposition and the corresponding modern theories lies in the fact that while contemporary logic as far as possible has one sign for one function, e.g. a sign for a word, another for the word's name, one for the word in personal, another for it in simple supposition, the Scholastics took equiform signs and determine their functions by establishing their supposition. And this brings us back to the fundamental difference already remarked on between the two forms of formal logic; scholastic logic dealt with ordinary language, contemporary logic develops an artificial one.”

teza lui Bocheński orientată către o logică medievală exprimată într-un limbaj natural pur și comun este parțial infirmată.

2. Teoria medievală a supoziției are un sens parțial intuitiv legat în mod direct cu modul în care termenii-*suppositio* funcționează în latina medievală, pe baza semnificației lor comune. În consecință, în acest sens particular, teza lui Bocheński rămâne.

Teza noastră, existența în *Tractatus* a unei teorii a supoziției care poate fi exprimată și înțeleasă în termenii proprii, fără a fi echivalată cu interpretările ei contemporane sau cu alte constructe medievale ale supoziției, și care suferă o tendință spre formalizare prin dezvoltări terminologice, dar care prezintă în același timp un conținut intuitiv, va fi argumentată pe baza unei noțiuni specifice de *formalitate*. Din punctul nostru de vedere, conceptul de formalitate este noțiunea-cheie care ne va ajuta să observăm modul în care teoria supoziției a evoluat de la începuturile sale până în prezent. Deși conceptul nostru cheie rămâne să fie calificat în studiul nostru, el va fi responsabil să arate diferențele structurale între teoria supoziției a lui Petrus Hispanus și alte teorii din secolele XIII și XIV împreună cu interpretările lor contemporane. În acest fel, vom arăta că gradul de formalism implicat în teoria lui Petrus Hispanus este mult mai scăzut decât cel folosit în alte articulații medievale și contemporane referitoare la supoziție.

La baza cercetării noastre stă o metodologie inspirată în mare măsură de distincția Catarinei Dutilh Novaes între două abordări: cea istorică și cea sistematică³⁵. Având în vedere că prima poate fi acuzată de faptul că nu raportează teoria supoziției la teoriile contemporane ale logicii și limbajului, astfel că nu o face relevantă pentru actualele noastre probleme, iar a doua poate fi acuzată de anacronism, întrucât acțiunea de a interpreta teoria medievală a supoziției produce o schimbare a gradului de formalitate și astfel distorsionează doctrina de origine, vom încerca să depășim aceste probleme adoptând o poziție intermediară. Pe baza sintezei dintre cele două abordări, folosindu-ne de analize terminologice și de conținut, vom stabili statul teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus în relație cu: sursele sale, logica din *Tractatus* și doctrinele terministe din secolele XIII și XIV. Prin analize istorice și comparative cu precursorii proximi a lui Petrus și cu posterioritatea sa, vom putea să apreciem evoluția teoriei supoziției și tendința ei spre formalitate. Prin analiză critică și comparativă, vom putea să arătăm diferența în formalitate dintre doctrina supoziției a lui Petrus Hispanus și interpretările contemporane.

---

³⁵ Vezi DUTILH (2007a), p. 9.

Pentru a adresa problemele care sunt tratate în mod nesatisfăcător de exegeza contemporană, cu scopul de a apăra teza noastră centrală conform metodologiei menționate, propunem o argumentare desfășurată în trei secțiuni: *Secțiunea 1: Analiza istorică și doctrinală*, *Secțiunea 2: Analiza sistematică* și *Secțiunea 3: Evaluarea teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus*.

Prima secțiune a lucrării realizează o analiză istorică și doctrinală a teoriei supoziției. Scopul ei principal este cel de a stabili o înțelegere a teoriei supoziției lipsită de presupuziții teoretice contemporane, sau, în alte cuvinte, de a înțelege teoria supoziției în propriul cadru istoric. Pentru a atinge acest scop, un prim capitol are de-a face cu probleme legate de autorul *Tractatus-ului*, cu corpul de texte atribuit lui și contextul său general. Un capitol secund realizează o analiză doctrinală asupra celor douăsprezece tratate cuprinse în *Summulae logicales*. Ultimul capitol al primei secțiuni va discuta relația dintre logica medievală și teoria supoziției.

Prima parte din primul capitol are ca subiect principal problema paternității. Pe baza exegezei actuale, am arătat cum autorul *Tractatus-ului* a fost identificat pe rând cu un traducător bizantin, apoi cu Papa Ioan al XXI, și în final cu o serie de călugări dominicani.

În a doua parte a primului capitol, lucrările atribuite lui Petrus Hispanus au fost discutate. Mai întâi, am arătat contribuția lui José Meirinhos la controversa paternității, prin studiile sale asupra Corpus-ului petrinic de texte, după cum se vede în *Bibliotheca Manuscripta Petri Hispani* și alte lucrări. Apoi, am realizat o scurtă discuție asupra locului și datei compunerii lucrării *Tractatus*.

A treia parte a primului capitol pune lucrarea *Tractatus* în perspectivă. Într-o primă sub-secțiune, am realizat o analiză a titlului, genului, structurii, conținutului și caracterului doctrinal. Următoarele două sub-secțiuni încearcă să explice răspândirea și receptarea acestei lucrări, începând cu Evul Mediu și ajungând la edițiile critice și traducerile moderne.

Al doilea capitol oferă o descriere explicativă a celor douăsprezece tratate de logică din lucrarea lui Petrus. Deși fiecare parte a acestui capitol are de-a face cu un tratat separat, el arată unitatea întregii lucrări de logică și rolul central pe care teoria supoziției îl joacă.

Cel de-al treilea și ultimul capitol al primei secțiuni are ca scop examinarea relației între teoria supoziției și logica medievală, într-o încercare de a schița evoluția istorică a cadrului conceptual al lui *suppositio*. Cele trei teze deja existente (referitoare la tradiția logică, gramaticală și teologică) au fost discutate. Față de acestea, o a patra teză este luată în considerare, de regulă neglijată de exegeză, care plasează originea teoriei supoziției în proximitatea dreptului roman și în

versiunea de limbaj comun regimentat pe care o folosește. În al doilea rând, pe lângă doctrina lui Petrus Hispanus, al treilea capitol analizează alte patru versiuni ale supoziției care aparțin tradiției de la Paris și Oxford. Primele două sub-părți sunt preocupate de teoriile supoziției dezvoltate de Lambertus din Lagny în *Logica* sau *Summa Lamberti* și de William din Sherwood în *Introductiones in Logicam*, ambele fiind reprezentative pentru secolul al XIII-lea. Ultimele două examinează două versiuni ale supoziției din secolul al XIV-lea în cadrul tradiției nominaliste: *Summulae de dialectica* scrisă de Buridan și versiunea lui Ockham din *Summa logicae*.

Cea de-a doua secțiune este dedicată analizei sistematice a teoriei supoziției. Ea are un triplu scop conform celor trei capitole pe care le conține. Primul încearcă să studieze conceptul de ‚formalitate’ și să obțină uneltele necesare pentru o evaluare a teoriei supoziției conform liniei sistematice de gândire. Al doilea este preocupat cu formalitatea generică a logicii medievală și a teoriei lui Petrus Hispanus. Al treilea se ocupă de diferitele interpretări ale teoriei supoziției ce pot fi găsite în exegeza contemporană.

Primul capitol al celei de-a doua secțiuni se concentrează pe noțiunea de ‚formalitate’. Apelând la lucrările lui John Gordon MacFarlane, Sven Ove Hansson, Catarina Dutilh Novaes și alții³⁶, sunt discutate într-un prim pas originile noțiunii de ‚formalitate’. Apoi, pe baza ultimilor doi autori menționați, se discută două modele funcționale de înțelegere a modului în care formalitatea se manifestă. În final, ultimul sub-capitol arată diferitele tipuri de formalitate identificate de Dutilh și MacFarlane și modul în care ambele pot fi reduse la o serie de caracteristici teoretice care pot fi mai ușor aplicate asupra obiectului nostru de studiu.

Al doilea capitol al celei de-a doua secțiuni este o cercetare asupra elementelor formale care pot fi identificate la un nivel generic în teoriile supoziției. Într-un prim sub-capitol, se discută modul în care exegeza contemporană înțelege relația dintre logica medievală și cea contemporană în termenii de formalitate. Începând cu părintele Philotheus Boehner și terminând cu Laurent Cesalli și Terence Parsons³⁷, această parte ia în considerare diferite poziții, pentru a argumenta în direcția unei duble ‚naturi’ a logicii medievale, care include atât caracteristici formale cât și non-formale. Al doilea sub-capitol este o încercare de a pune teoria supoziției a lui Petrus Hispanus

---

³⁶ De exemplu, vezi MACFARLANE, *What does it mean to say that logic is formal?* (2000); DUTILH (2007a); (2007b); DUTILH, „The Different Ways in which Logic is (said to be) formal” in *History and Philosophy of Logic*, 32:4 (2011a); HANSSON, „Formalization in Philosophy” in *The Bulletin of Symbolic Logic*, Vol. 6, No. 2 (2000).

³⁷ BÖHNER (1952); CESALLI, „What is Medieval Logic After All? Towards a Scientific Use of Natural Language” in *Bulletin de Philosophie Médiévale* (2010); PARSONS, *Articulating medieval logic* (2014).

într-o nouă perspectivă, pentru a scoate în evidență elementele ei formale. Mai întâi, o formalitate sintactică este argumentată pe baza *scientia sermocinalis*, care permite construirea unui anumit tip de analiză a limbajului. Apoi, întreaga teorie a supoziției, așa cum este propusă în *SL* este analizată și descrisă printr-o serie de condiții semantice și sintactice. Acest demers ne va permite să îi evaluăm nivelul de formalitate generică. Pentru a înțelege mai bine gradul de formalitate presupus de teoria sa, în al treilea sub-capitol s-a realizat o analiză comparativă cu versiunea lui William Ockham. Arătând modul în care teoria supoziției se aplică la formele propozițiilor categorice simple în cele două cazuri, o înțelegere mai bună a formalității lor va fi obținută.

Cel de-al treilea capitol al secțiunii secunde este dedicat interpretărilor contemporane asupra teoriilor supoziției. Fiecare sub-capitol se ocupă cu un tip specific de interpretare și cu problemele sale teoretice aferente. Astfel, mai întâi, interpretarea supoziției ca o teorie a referinței este analizată, potrivit tradiției inițiate de Peter Geach. În al doilea rând, se discută controversa din jurul interpretării supoziției ca o teorie a cuantificării, apelând la o serie de lucrări realizate de Philotheus Boehner, Gareth B. Matthews, John J. Swiniarski și alții. În al treilea rând, lucrarea discută interpretarea Catarinei Dutilh Novae asupra teoriei supoziției ca o teorie a înțelesului propozițional sau a hermeneuticii computaționale. În al patrulea sub-capitol, se problematizează teza potrivit căreia teoria supoziției este considerată o teorie a inferenței, așa cum a fost propusă de Elizabeth Karger. Ultimul sub-capitol va analiza interpretarea teoriei supoziției ca o teorie a notației conceptuale, poziție propusă și apărută de Alan R. Perreiah.

A treia și ultima secțiunea a lucrării noastre încearcă să combine secțiunile precedente într-o evaluare aplicată a teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus. Scopul acestei secțiuni este de a oferi o înțelegere mai bună a naturii, mizei și a statutului constructului teoretic a lui Petrus. Acest lucru va fi realizat, pe de-o parte, cu ajutorul cunoștințelor doctrinale obținute din analiza istorico-descriptivă, și, pe de altă parte, cu ajutorul uneltelor formale și dispozitivelor interpretative contemporane, explorate în analiza sistematică.

Într-un prim capitol, o nouă analiză a poziției lui Petrus asupra supoziției este realizată. Ca un prim pas, adresăm problema multiplicității înțelesului termenilor-*suppositio* în *SL*, în relație cu folosirea lor, atât în logica terministă cât și în cea veche. Într-un pas secund, lucrarea noastră încearcă să înțeleagă ce este de fapt teoria supoziției, legând-o cu trei părți diferite ale logicii lui Petrus Hispanus: teoria semnificației, teoria raționamentelor falacioase și teoria locurilor

argumentative. Făcând acest lucru, vom vedea măsura în care pot fi rezolvate anumite probleme care au fost deja identificate în teoria supoziției a lui Petrus.

Al doilea capitol din a treia secțiune încearcă să adreseze problema angajamentului ontologic. Această scurtă parte discută elementele care ne permit să stabilim o anumită orientare doctrinală către realism sau conceptualism.

Ultimul capitol al lucrării noastre este preocupat de formalitatea specifică a teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus și posibilitatea de a o înțelege în cadrul conceptual dezvoltat de exegeza contemporană. Primul sub-capitol încearcă să determine diferențele de formalitate în interiorul grupului format de autorii din secolul al XIII-lea, printr-o analiză comparativă a teoriilor supoziției, ce au fost articulate de Petrus Hispanus, Lambert și Sherwood. Al doilea sub-capitol argumentează pentru o formalitate specifică în cazul teoriei lui Petrus. El încearcă să stabilească gradul în care tipurile de formalitate identificate în a doua secțiune pot fi aplicate asupra teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus; ultimul sub-capitol evaluează modul în care soluțiile contemporane asupra înțelegerii teoriei supoziției pot fi aplicate asupra teoriei lui Petrus. Astfel, vom testa dacă teoria supoziției propusă de Petrus poate fi înțeleasă ca o teorie a referinței, cuantificării, hermeneuticii computaționale, inferenței și notației conceptual, precum sugerează exegeza contemporană.

De-a lungul celor trei secțiuni ale lucrării noastre, am încercat să oferim o nouă înțelegere a teoriei supoziției a lui Petrus Hispanus, dacă nu a supoziției în general, folosind o metodologie ce a avut ca scop crearea unei punți de legătură între două tradiții de raportare la doctrinele logice medievale: cea istorică și cea sistematică. Necesitatea studiului s-a bazat pe statutul cercetărilor contemporane. În general, *suppositio* a fost considerat fie un concept de la sine înțeles care poate fi conceput prin înțelegerea doctrinelor medievale și a cadrului lor istoric, fie a fost considerat similar unei teorii specifice ce poate fi găsită în filosofia logicii și a limbajului din perioada post-fregeană: referință, cuantificare, inferență, hermeneutică computațională și notație conceptuală. Varietatea surselor pentru teoria supoziției în Evul Mediu, particularitățile auctoriale și doctrinale ale logicienilor terminați, particularitatea doctrinei lui Petrus Hispanus și lipsa unor studii ample asupra acesteia, varietatea răspunsurilor oferite de literatura modernă cu privire la natura supoziției și dezacordul general al cercetătorilor cu privire la statutul acesteia, ne-au făcut să regândim atât soluțiile oferite până acum, cât și metodologiile de abordare ale acestui subiect.

Scopul nostru central a fost să clarificăm conceptul supoziției, explorând explicațiile deja existente. De-a lungul acestui demers, am încercat să propunem răspunsuri posibile la întrebarea noastră centrală de cercetare legată de natura și statutul teoriei supoziției, „ce este de fapt teoria supoziției”, atât în Evul Mediu cât și în cazul specific al lucrării *Summulae logicales* a lui Petrus Hispanus. Adesea, am putut să oferim un răspuns negativ și să arătăm ce anume nu este teoria supoziției. Totuși, teza pe care am încercat să o demonstrăm de-a lungul întregului proces a fost că teoria supoziției a lui Petrus Hispanus poate să fie mai bine înțeleasă în termenii proprii, fără a fi echivalată cu interpretările ei contemporane sau cu alte constructe teoretice medievale; orice echivalare de acest fel va genera o serie de inadvertențe doctrinale care pot fi scoate în evidență prin noțiunea de formalitate. O astfel de abordare a fost posibilă datorită faptului că am subscris unei poziții intermediare între ThM11 și ThM12, potrivit căreia, logica medievală, și în consecință, teoria supoziției a lui Petrus Hispanus, nu are caracteristicile formale ale teoriilor logicii și limbajului din perioada post-fregeană, ci are doar o tendință către ele, condiționată de limbajul latin.

În concluzie, la finalul studiului putem întreba: cum anume ar trebui înțeleasă teoria supoziției, luând în considerare întreaga analiză elaborată? Credem că un răspuns adecvat trebuie oferit conform evoluției istorice a teoriei supoziției, urmărită prin lentilele focale ale conceptului de ‚formalitate’.

În primul rând, nu putem vorbi despre o singură teorie a supoziției, ci despre o varietate de constructe teoretice care împart origini și scopuri comune, în ciuda diferențelor doctrinale. Am putea spune că evoluția conceptului de *suppositio* debutează cu relația comună, intuitivă și fizică de substituție exprimată de limbajul natural. Apoi, această relație fizică a fost regimentată de cadrul juridic al dreptului roman. Mai apoi, conceptul de *suppositio* a suferit un proces de abstractizare într-o asemenea măsură încât relația sa nu mai cuprinde doar obiecte fizice. La începuturile ei, tradiția gramaticală inițiată de Priscian a considerat-o astfel încât, cuvântul care supozitează va sta în locul sau va înlocui subiectul gramatical sau subiectul tematic al propoziției. Tradiția logică a considerat supoziția ca ceea ce este subordonat, individualul sau substanța. Tradiția Porretană a considerat supoziția ca substratul ce este capabil să poarte forme. În proximitatea apariției logicii terministe, toate aceste accepțiuni particulare au fost contaminate, într-o asemenea măsură încât tradiția logică, gramaticală și teologică au presupus o suprapunere între conceptele de substanță, subzistență, subiect, subordonare și supoziție. Acest fapt a făcut ca *suppositio* să devină un concept

cu implicații logice, gramaticale și ontologice. Debutul logicii terministe a marcat apariția unui aparat formal, care a integrat noțiunea de supoziție într-un sistem de clasificare și definiții și care, totodată, a avut un scop moștenit din tradiția gramaticală, teologică și mai ales logică. Putem spune că scopul ei era cel de-a clarifica entitatea pentru care un termen stă, pe baza tipului de termeni și a contextului propozițional. Chiar și în cadrul tradiției terministe putem vorbi de o evoluție a teoriei supoziției și o rafinare a uneltelor logice folosite în studierea ei. Secolul al XIII-lea a avut un punct de vedere cu o orientare mai realistă, deși în cazul lui Sherwood și Lambert putem vorbi de conceptualism. În secolul al XIV-lea putem găsi o poziție nominalistă dezvoltată, care integrează limbajul mental în teoria supoziției. În doctrinele de secol XIII, supoziția simplă este concepută ca o proprietate a termenului de a fi luat pentru forma sa semnificată sau pentru obiectele conținute sub formă, dar fără a avea o relație determinată cu ele. Doctrina din *SL*, intră în contrast cu această poziție cu un realism puternic privitor la existența universalului. Supoziția confuză mobilă este concepută ca o proprietate marcată de semnul distributiv; are loc atunci când termenul stă pentru fiecare dintre indivizii sau purtătorii de forme conținute de termeni sau de forma termenului suponent. Un astfel de tip de supoziție este explicat doar prin posibilitatea unei inferențe descendente de la termenul suponent la fiecare dintre supoziții săi. Modul în care această coborâre inferențială are loc nu este specificat în mod deplin și schematic, mai ales în cazul lui Petrus. Doctrinile din secolul al XIV-lea au fost mai riguros articulate cu o atenție sporită la conexiunea dintre proprietatea unui termen de a sta pentru ceva și faptul că lucrurile pentru care termenii stau verifică sau fac propoziția adevărată. Deși această conexiune cu valoarea de adevăr a propoziției a fost afirmată și în cazul lui Sherwood și Lambert, în cazul lui Petrus pare a fi parțial respinsă. În secolul al XIV-lea, s-a oferit mai multă atenție rolului logicianului în stabilirea tipului de supoziție pe care un termen îl poate avea și asupra condițiilor sub care fiecare mod al supoziției este definit. Autorii secolului XIV au considerat ceea ce logicienii secolului XIII numesc *„suppositio simplex”*, o proprietate potrivit căreia un termen stă pentru un concept sau o noțiune a sufletului, lipsită de orice angajament ontologic puternic. Supoziția determinată, confuză pur și simplu și supoziția confuză au fost explicate prin inferențe ascendente și descendente care erau produse: disjunctiv, cu un extrem disjunctiv sau conjunctiv, fapt care ne permite să vorbim de o formalitate schematică. Suplimentate de reguli ale distribuirii mult mai riguroase, cele trei tipuri de supoziție sunt sistematic explicate prin tipuri de inferențe posibile de la propoziția originală care conține termenul suponent, către o propoziție sau o concatenare de propoziții unde termenul suponent este înlocuit

de inferiorii săi, iar de la ei, înapoi către cea originală. Vorbind în mod general, putem spune că începând cu secolul al XIV-lea, supoziția a fost definită pe baze mai sintactice și formale decât în secolul precedent.

Această cronologie specifică a lui *suppositio* ne face să credem că acest concept a suferit un proces de abstractizare de-a lungul evoluției sale. Gradul lui de formalitate crește exponențial de la un concept exprimat în limbaj natural care implică o relație de substituție între obiecte fizice, la un concept integrat în teoria terministă și dezvoltat într-o știință a limbajului, care implică o relație între un termen și un tip de entitate, relație mediată sau nu de limbajul mental. Astfel, *suppositio* devine regimentat și formalizat potrivit cerințelor logicii medievale și limbajului său semi-formal. Ceea ce această teorie reușește, este să ofere uneltele necesare pentru analiza relației dintre limbaj și diferitele domenii ale realității, prin studierea termenilor plasați în context propozițional. Ceea ce teoria lui Petrus Hispanus reușește să realizeze, este să ofere uneltele necesare, deși uneori într-o manieră neconvenabilă, pentru analiza relației dintre limbaj și lumea extra-mentală și extra-lingvistică, prin studiul termenilor plasați în contexte propoziționale. Teoria supoziției ne spune pentru ce tip de entitate, un termen poate să stea într-un context propozițional particular. Înțelegă astfel, chiar teoria supoziției poate fi percepută ca o formalizare, adică o înțelegere schematică, abstractă și idealizată a relației dintre limbaj și diferitele domenii ontologice, sau, mai specific, între termeni și obiectele lor generice. Desigur, această formalizare este realizată prin uneltele formale ale secolului al XIII-lea și al XIV-lea și este redată într-un limbaj latin regimentat de noțiuni gramaticale și logice și nu într-o manieră simbolică.

În al doilea rând, teoria supoziției, în general, și versiunea lui Petrus Hispanus, în particular, nu trebuie înțelese ca teorii ale: referinței, inferenței, cuantificării sau notației conceptuale, în accepțiunile specifice oferite de exegeza modernă. Toate aceste interpretări sunt formalizări care schimbă obiectul interpretării lor, într-o asemenea măsură încât, produsul formalizării are mai mult conținut teoretic în comun cu teoriile contemporane ale logicii și limbajului, decât cu cele medievale. Acest fapt se aplică într-o mare măsură asupra lui Petrus Hispanus. *Auctor summularum* nu oferă reguli extensive și exemple comprehensive pentru un număr de puncte teoretice legate de supoziție, astfel încât o reconstrucție modernă în termenii celor cinci opțiuni pomenite este problematică. Gradul de formalitate și coerență internă a teoriei lui Petrus este scăzut chiar și pentru teoriile din secolele XIII și XIV. Lipsa unei poziții în vederea unei metode sistematice de a coborî inferențial la inferiorii termenului suponent, lipsa atribuirii unei supoziții

pentru predicatul formelor propoziționale de tip I și O, atribuirea unei supoziții simple pentru predicatul propozițiilor de tipul A și posibil pentru cele de tipul I, orientarea ontologică puternic realistă, lipsa de reguli explicite pentru efectele semnelor distributive și a negației în relație cu supoziția, sunt toate argumente pentru a considera poziția lui Petrus problematică în multe aspecte. Totuși, teoria supoziției împărtășește caracteristici particulare cu toate cele cinci interpretări menționate, dar fără a permite o identificare cu ele. În modul în care de la un termen suponent putem să coborâm către un anumit individ sau o colecție de indivizi, seamănă cu o teorie a referinței. Prin modul în care teoria supoziției, prin distribuire, ne spune ce înseamnă pentru un termen să aibă un semn distributiv, seamănă cu o teorie a cuantificării. Faptul că modurile personale ale supoziției sunt definite prin inferențe ascendente și descendente care pot fi considerate conservatoare ale valorii de adevăr și de vreme ce întregul proces ia forma unei entimeme, seamănă cu o teorie a inferenței. Având în vedere că teoria supoziției încearcă să determine pe baza regulilor, definițiilor și clasificărilor tipul de entitate pentru care un termen stă, și astfel înțelesul posibil al unei propoziții, seamănă cu o teorie a sensului propozițional. De vreme ce supoziția este o formalizare, care redă relația dintre limbaj și lume într-o manieră abstractă, seamănă cu o teorie a notației conceptuale. Totuși, aceste asemănări nu sunt suficiente pentru a determina ce anume este teoria supoziției. Dintre toate opțiunile expuse de exegeză, ultimele două par mai adecvate. Teoria supoziției pare într-adevăr să fie preocupată cu *„determinarea domeniului de supoziți posibili pentru un termen; [... cu] determinarea tipurilor ontologice de supoziți posibili pentru un termen într-o propoziție dată și a numărului necesar pentru verificarea propoziției”*³⁸. Totuși, nu suntem de acord că supoziția presupune un aspect computațional, potrivit căruia regulile ei au fost destinate să fie aplicate mecanic, și că supoziția de-a lungul istoriei sale este mereu legată de valoarea de adevăr a propoziției. Studiul nostru indică către o dezvoltare organică a teoriei supoziției. În diferitele etape ale dezvoltării sale, mai ales în cazul lui Petrus, proprietatea supoziției a fost considerată parțial independentă de faptul de a reda o propoziție ca fiind adevărată. Regulile sale extensive de determinare a tipurilor de supoziție lipseau, sau erau formulate într-o manieră mai puțin sistematică. Chiar și în cazul lui Ockham nu putem găsi gradul de formalitate presupus de poziția computațională. Privitor la teza notației conceptuale, supoziția pare de bună seamă să

---

³⁸ DUTILH (2018), p. 96 “to determine the range of possible supposita for a term; [... to] determine the ontological kind(s) of the possible supposita of a term in a given proposition, and how many of them are required in order to verify the proposition”

fie o unealtă conceptuală pentru analiza fenomenelor logice și lingvistice, dar nu în sensul definit de Peirce. Departe de a fi un sistem topologic de memorare a relațiilor între termeni și obiecte, teoria supoziției poate fi considerată o încercare de a oferi o notație conceptuală în absența unei notații conceptuale adecvate. Logica medievală nu are o *Begriffsschrift*, nu are notații și limbaje simbolice pentru a-și reda teoriile într-o manieră formală adecvată. Tot ce are la dispoziție este un limbaj latin regimentat de noțiuni logice și gramaticale, care îi redau teoriile într-un mod discursiv dar abstract.

Bibliografie selectivă

Surse primare

- BEUCHOT (1986) = BEUCHOT, MAURICIO (transl.), PEDRO HISPANO, (Petrus Hispanus Portugalensis), *Tractatus, llamados después Summule logicales, primera edición crítica basada en los manuscritos e introducción de L.M. de Rijk*, traducción castellana de Mauricio Beuchot, (Colección Estudios Clásicos) Universidad Nacional Autónoma de México, México, D.F. 1986.
- BOCHENSKI (1947) = HISPANI, PETRI, *Petri Hispani Summulae Logicales, quas a manu scripto Reg. Lat. 1205 edidit Iuri M. Bochenski*, Marietti, Torino 1947.
- BURIDAN, *Summ. de dia.* = JOHN BURIDAN, *Summulae de dialectica*, an annotated translation, with a philosophical introduction, by Gyula Klima, New Haven, Yale University Press, 2001.
- BURIDAN, *The Treatise on Supposition* = JOHANNES BURIDANUS, *Jean Buridan's Logic. The Treatise on Supposition, The Treatise on Consequences. A Translation from the Latin with a Philosophical Introduction*, translation and introduction by Peter King, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1985.
- BURIDANUS, *Summ. de supp.* = JOHANNES BURIDANUS, *Summulae de suppositionibus*, introd., critical ed. and indexes by Ria van der Lecq, Nijmegen, Ingenium Publishers, 1998.
- CNP. = COPENHAVER, BRIAN P.; NORMORE, CALVIN; PARSONS, TERENCE (eds., transl.), *Peter of Spain: Summaries of logic*, text, translation, introduction and notes Brian P. Copenhaver. with Calvin Normore and Terence Parsons, Oxford University Press, Oxford 2014.
- DEGEN-PABST (2006) = DEGEN, WOLFGANG; PABST, B. (übers.), *Summulae Logicales – Logische Abhandlungen*, Übersetzt und mit einer Einführung versehen, Philosophia Verlag, München, 2006.
- DINNEEN (1990) = DINNEEN, FRANCIS (transl.), *Peter of Spain, Language in Dispute. An English Translation of Peter of Spain's Tractatus Called Afterwards Summulae Logicales on the basis of the Critical Edition Established by L.M. De Rijk*, transl. Francis P. Dinneen (S.J.), (Amsterdam Studies in the Theory and History of the Language Sciences, 39) John Benjamins Publishing Company, Amsterdam-Philadelphia, 1990.
- GALENUS, *Eisagoge dialektike*

- LAMBERT, *Logica* = LAMBERT OF AUXERRE, *Logica or Summa Lamberti*, translated with Notes and Introduction by Thomas S. Maloney, University of Notre Dame Press, Indiana, 2015.
- LAMBERTUS, *Logica* = LAMBERTUS ALTISSIODORENSIS, *Logica (Summa Lamberti)*, prima ed. a cura di Franco Alessio, La Nuova Italia Editrice, Firenze, 1971.
- LM. = DE RIJK, L. M., *Logica modernorum: A contribution to the History of Early Terminist logic*, Van Gorcum, Assen, 1962-7.
- MULLALLY (1945) = MULLALLY, JOSEPH PATRICK (ed., transl.), *The "Summulae Logicales" of Peter of Spain*, University of Notre Dame, Notre Dame, 1945.
- OCKHAM, *Summa log.* = GUILLELMUS DE OCKHAM, *Summa logicae*, ediderunt Philotheus Boehner, Gedeon Gal, Stephanus Brown, in *Opera Philosophica I*, St. Bonaventure University, N.Y., 1974; English translation: WILLIAM OCKHAM, *Ockham's theory of terms, part I of the Summa logicae*, translated and introduced by Michael J. Loux, University of Notre Dame Press, Notre Dame-London, 1974.
- PONZIO (2004) = PONZIO, AUGUSTO (transl.), *Pietro Ispano, Trattati di lógica. Summule logicales*, Introduzione, traduzione, note e apparati di Augusto Ponzio, testo latino a fronte, (Testi a fronte, 35) Bompiani, Milano, 2004.
- PRIS., *Inst.* = PRISCIANUS CAESARIENSIS, *Institutiones gramaticae*, ed. Hertz, vol. 1 (lib. I-XII), Teubner, Lipsiae, 1855; vol. 2 (lib. XIII-XVIII), Teubner, Lipsiae, 1859.
- SHERWOOD, *Introduction* = GUILLELMUS DE SHYRESWOOD, *William of Sherwood's Introduction to logic*, translated with an introduction and notes by Norman Kretzmann, Westport, Greenwood press, 1975.
- SHERWOOD, *Introductiones* = GUILLELMUS DE SHYRESWOOD, *Introductiones in Logicam* in LOHR, CHARLES H.; KUNZE, PETER; MUSSLER, BERNHARD "William of Sherwood, "Introductiones in logicam": critical text" in *Traditio* vol. 39 (1983) p. 219-299.
- SL. = DE RIJK, LAMBERTUS MARIA (ed.), *Peter of Spain (Petrus Hispanus Portugalensis): Tractatus. Called afterwards Summule logicales. First critical edition from the manuscripts with an Introduction by L.M. de Rijk.*, (Philosophical Texts and Studies, 22), Van Gorcum, Assen, 1972

Surse secundare

- ARCHAMBAULT (2016) = ARCHAMBAULT, JACOB, "Anselm's De grammatico: structure, sources, pedagogical context", 2016.
- ASHWORTH (1973) = ASHWORTH, E. JENNIFER, "Priority of Analysis and Merely Confused Supposition" in *Franciscan Studies*, Vol. 33, 1973.
- ASHWORTH (2013) = ASHWORTH, E. JENNIFER, "Descent and Ascent from Ockham to Domingo de Soto: An Answer to Paul Spade" in *Vivarium*, Vol. 51, 2013.
- BAUMGARTEN (2014) = BAUMGARTEN, ALEXANDER, "Le lexique philosophique roumain. L'exemple de la suppositio" in CASSIN (ed.), *Philosopher en langues, Les intraduisibles en traduction*, 2014, pp. 185-199.
- BIARD (1997) = BIARD, JOËL, *Guillaume d'Ockham. Logique et philosophie*, Presses universitaires de France, 1997
- BIARD (2012) = BIARD, JOËL, *Science et nature: la théorie buridaniennne du savoir*, J. Vrin, Paris, 2012
- BOCHEŃSKI (1961) = BOCHEŃSKI, JÓZEF MARIA, *A history of formal logic*, translation Ivo Thomas, University of Notre Dame Press, 1961.
- BOEHNER (1946) = BOEHNER, PHILOTHEUS, "Ockham's theory of supposition and the notion of truth" in *Franciscan Studies* Ser. NS, vol. 6, 1946, pp. 261-292;
- BOEHNER (1952) = BOEHNER, Philotheus, *Medieval logic. An Outline of its Development from 1250 to 1400*, The University of Chicago Press, 1952.
- BOEHNER (1958) = BOEHNER, PHILOTHEUS, "A Medieval Theory of Supposition" in *Franciscan Studies*, Vol. 18, No. 3/4, 1958.
- BOEHNER (1958) = BOEHNER, PHILOTHEUS, "Ockham's theory of truth" in Buytaert (ed.), *Philotheus Boehner, O. F. M., Ph. D. Collected Articles on Ockham*, 1958.
- BRAAKHUIS (1989) = BRAAKHUIS, HAG "School philosophy and philosophical schools. The semantic-ontological views in the Cologne commentaries on Peter of Spain and the "Wegestreit"" in ZIMMERMANN (ed.), *Die Kölner Universität im Mittelalter*, 1989, pp. 1-18.
- CAMERON (2012) = CAMERON, Margaret, "Meaning: Foundational and semantic theories" in MARENBON (eds.), *The Oxford Handbook of Medieval Philosophy*, 2012.

- CASSIN (2004) = CASSIN, BARBARA (dir.), *Vocabulaire européen des philosophies : dictionnaire des intraduisibles*, Paris, Le Seuil, Le Robert, 2004.
- CESALLI (2010) = CESALLI, LAURENT, “What is Medieval Logic After All? Towards a Scientific Use of Natural Language” in *Bulletin de Philosophie Médiévale*, 52: 49-53, 2010.
- CORCORAN, SWINIARSKI (1978) = Corcoran, JOHN; SWINIARSKI, JOHN, “Logical Structures of Ockham's Theory of Supposition” in *Franciscan Studies*, Vol. 38, 1978, pp. 161-183.
- COȘERIU (2011) = COȘERIU, EUGENIU, *Istoria filozofiei limbajului: de la începuturi până la Rousseau*, Humanitas, București, 2011.
- DE LIBERA (2008) = DE LIBERA, Alain, ‘The Oxford and Paris traditions in logic’ in Kretzmann, Kenny, Pinborg, Stump (eds.), *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy*, Cambridge University Press, 2008, pp. 174-187.
- DE LIBERA (2014) = DE LIBERA, ALAIN, “Supposition” in CASSIN (ed.), *Dictionary of Untranslatables. A Philosophical Lexicon*, 2014, p. 1097-1102.
- DE RIJK (1968) = DE RIJK, Lambert MARIE, “On the genuine text of Peter of Spain's *Summule Logicales*” in *Vivarium* vol. 6, 1968.
- DE RIJK (1968) = DE RIJK, Lambert MARIE, “On the Genuine Text of Peter of Spain's *Summule logicales* II Simon of Faversham (+ 1306) as a Commentator of the Tracts I-V of the *Summule*” in *Vivarium* vol. 6 (1968), p. 69-101.
- DE RIJK (1969) = DE RIJK, Lambert MARIE, “On the Genuine Text of Peter of Spain's *Summule logicales*. III. Two Redactions of a Commentary upon the *Summule* by Robertus Anglicus” in *Vivarium* vol. 7 (1969), p. 8-61
- DE RIJK (1969) = DE RIJK, LAMBERT MARIE, “On the genuine text of Peter of Spain's *Summule logicales* IV”, in *Vivarium* vol. 7, 1969, p. 120-162
- DE RIJK (1987) = DE RIJK, LAMBERT MARIE, “Gilbert de Poitiers, ses vues sémantiques et métaphysiques” in JOLIVET, DE Libera, *Gilbert de Poitiers et ses contemporains: aux origines de la logica modernorum. Actes du Septième Symposium Europeen d'Histoire de la Logique et de la Semantique Medievales ; Centre d'Études Supérieures de Civilisation Médiévale de Poitiers; Poitiers 17 - 22 juin*, Bibliopolis, Napoli, 1987.
- DE RIJK (2002) = DE RIJK, LAMBERT MARIE, *Aristotle: semantics and ontology*, Vol. 1 General introduction, the words on logic, Vol. 2. The Metaphysics: semantics in Aristotle's strategy of argument, Brill, Leiden, 2002.

- D'ORS (1997) = D'ORS, ANGEL, "Petrus Hispanus O.P., auctor summularum" in *Vivarium* vol. 35, 1997, p. 21-71.
- D'ORS (2001) = D'ORS, ANGEL, "Petrus Hispanus O. P., Auctor Summularum (II): further documents and problems" in *Vivarium* vol. 39, 2001, p. 209-254.
- D'ORS (2003) = D'ORS, ANGEL, "Petrus Hispanus O.P., Auctor Summularum (III). "Petrus Alfonsi" or "Petrus Ferrandi"?" in *Vivarium* vol. 41, 2003, p. 249-303.
- DUMITRIU (1977) = Dumitru, ANTON, *History of Logic*, translated by Duiliu Zamfirescu, Dinu Giurcdneanu, and Doina Doneaud, Abacus Press, England, 1977.
- DUTILH (2007a) = DUTILH, CATARINA NOVAES, *Formalizing medieval logical theories*, Springer, Netherlands, 2007.
- DUTILH (2007b) = DUTILH, CATARINA NOVAES, "Theory of Supposition vs. Theory of Fallacies in Ockham" in *Vivarium*, Vol. 45, No. 2/3 (2007), pp. 343-359.
- DUTILH (2011) = DUTILH, CATARINA NOVAES, "The Different Ways in which Logic is (said to be) formal" in *History and Philosophy of Logic*, 32:4, 2011, pp. 303-332.
- DUTILH (2015) = DUTILH, CATARINA NOVAES, "The Formal and The Formalized: The Cases of Syllogistic and Supposition Theory" in *Kriterion*, Belo Horizonte, nº 131, Jun./2015, pp. 253-270.
- DUTILH (2018) = DUTILH, CATARINA NOVAES, "Ockham's Supposition Theory as Formal Semantics" in Christoph Kann, Benedikt Loewe, Christian Rode, Sara L. Uckelman (eds.), *Modern Views of Medieval Logic*, Recherches de Theologie et Philosophie Médiévales - Bibliotheca, Peeters Publishers, 2018, p. 85-110.
- EBBESEN & ROSIER-Catach (2000) = EBBESEN, STEN; ROSIER-CATACH, IRENE, "Robertus Anglicus on Peter of Spain" in *Medieval and Renaissance Logic in Spain (Acts of the 12th European Symposium on Medieval logic and Semantics Pamplona 26-30 May 1997)*, ed. by I. Angelelli and P. Pérez-Ilzarbe, Georg Olms Verlag, Hildesheim/Zürich/New York, 2000, pp. 61-95.
- EBBESEN (1981) = EBBESEN, STEN, "Early supposition theory (12th-13th century)" in *Sémantiques médiévales : Cinq études sur la logique et la grammaire au Moyen Âge*, 1981, pp. 35-48.
- EBBESEN (1987) = EBBESEN, STEN, "The semantics of the trinity according to Stephen Longton and Andrew Sunesen" in Jolivet, DE LIBERA, *Gilbert de Poitiers et ses contemporains: aux origines de la logica modernorum. Actes du Septième Symposium Europeen d'Histoire de*

la Logique et de la Semantique Medievales ; Centre d'Études Supérieures de Civilisation Médiévale de Poitiers ; Poitiers 17 - 22 juin, 1987, Bibliopolis, Napoli, pp. 401-435.

EBBESEN (2013) = EBBESEN, STEN, “Early Supposition Theory II” in E.P. Bos (ed.), *Medieval Supposition Theory Revisited (Vivarium vol. 51)*, Leiden, Brill, 2013, pp. 60-78.

FREGE (1948) = FREGE, GOTTLÖB, “Sense and Reference” in *The Philosophical Review*, Vol. 57, Issue 3, 1948, pp. 209-230

GALONNIER (1987) = GALONNIER, ALAIN, “Le De grammatico et l’origine de la théorie des propriétés des termes” in Jolivet, J. – de Libera, A. (eds.) *Gilbert de Poitiers et ses contemporains: aux origines de la Logica modernorum*, Bibliopolis, 1987, pp.353–37.

GEACH (1962) = GEACH, Peter THOMAS, *Reference and generality. An examination of some medieval and modern theories*, Cornell University Press, 1962.

GEACH (1976) = GEACH, PETER THOMAS, “Distribution and Suppositio” in *Mind, New Series*, Vol. 85, No. 339, 1976, pp. 432-435.

HANSSON (2000) = Hansson, SVEN OVE, “Formalization in Philosophy” in *The Bulletin of Symbolic Logic*, Vol. 6, No. 2, 2000, pp. pp. 162-175.

ILE (2017) = ILE, VLAD-LUCIAN “Some Remarks on Peter of Spain's Theory of Suppositio” in *Philobiblon: Transylvanian Journal of Multidisciplinary Research in Humanities*, 1, 2017, pp. 75-91.

ILE (2018) = ILE, VLAD-LUCIAN, “The Formality of Peter of Spain’s Theory of Supposition” in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai - Philosophia*, issue 63, vol. 3, 2018, pp. 11-30.

KARGER (1978) = KARGER, ELIZABETH, “Consequences et inconsequences de la supposition vide dans la logique d'Ockham” in *Vivarium*, Vol. 16, No. 1, 1978, pp. 46-55;

KARGER (1984) = KARGER, ELIZABETH, “Modes of personal supposition: the purpose and usefulness of the doctrine within Ockham's logic” in *Franciscan Studies*, Vol. 44, *William of Ockham (1285-1347) Commemorative Issue Part I*, 1984, pp. 87-106.

KELLY (2002) = KELLY, LOUIS G., *The Mirror of Grammar: Theology, philosophy and the Modistae*, John Benjamins Publishing, 2002.

KING (1985) = KING, PETER, *Jean Buridan's Logic. The Treatise on Supposition, The Treatise on Consequences. A Translation from the Latin with a Philosophical Introduction*, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht / Boston / Lancaster /Tokyo, 1985.

- KLIMA (2001) = KLIMA, GYULA, “Existence and Reference in Medieval Logic” in HIEKE, MORSCHER (eds.), *New Essays in Free Logic*, 2001, pp 197-226.
- KLIMA (2005) = KLIMA, GYULA, “Peter of Spain” in Jorge J. E. Gracia, Timothy B. Noone (eds.), *A Companion to Philosophy in the Middle Ages*, Blackwell, 2005, pp. 526-531.
- KLIMA (2008) = KLIMA, GYULA, *John Buridan*, Great Medieval Thinkers Series, Oxford University Press, 2008.
- KLIMA (2011) = KLIMA, GYULA, “Two Summulae, Two Ways of Doing Logic: Peter of Spain's 'Realism' and John Buridan's 'Nominalism'” in Margaret Cameron, John Marenbon (eds.), *Methods and methodologies. Aristotelian logic East and West, 500 - 1500*, Brill, 2011, pp. 109–126.
- KNEEPKENS (1987) = KNEEPKENS, CORNEILLE HENRI, “Suppositio and supponere in 12th-century grammar” in J. Jolivet, A. De Libera, *Gilbert de Poitiers et ses contemporains: aux origines de la logica modernorum. Actes du Septième Symposium Europeen d'Histoire de la Logique et de la Semantique Medievales ; Centre d'Études Supérieures de Civilisation Médiévale de Poitiers ; Poitiers 17 - 22 juin*, Bibliopolis, Napoli, 1985, pp. 325-353.
- LONGEWAY (1992) = LONGEWAY, JOHN L. “Peter of Spain (Petrus Hispanus) (circa 1205-1277)” in *Medieval Philosophers (DLB)*, 1992, p. 315-325
- MACFARLANE (2000) = MACFARLANE, JOHN, *What does it mean to say that logic is formal?*, Dissertation, University of Pittsburgh, 2000.
- MAIERÙ (1972) = MAIERÙ, ALFONSO, *Terminologica logica della tarda scolastica*, Edizioni Dell'ateneo, 1972.
- MARKOSIAN (1988) = MARKOSIAN, NED, “On Ockham's Supposition Theory and Karger's Rule of Inference” in *Franciscan Studies*, Vol. 48, 1988, pp. 40-52.
- MATTHEWS (1973) = MATTHEWS, GARETH B., “Suppositio and Quantification in Ockham” in *Noûs*, Vol. 7, No. 1, 1973, pp. 13-24.
- MATTHEWS (1984) = MATTHEWS, GARETH B., “A note on Ockham's theory of the modes of common personal supposition” in *Franciscan Studies*, Vol. 44, *William of Ockham (1285-1347) Commemorative Issue*, Part I, 1984, pp. 81-86.
- MATTHEWS (1997) = MATTHEWS, GARETH B., “Two Theories of Supposition?” in *Topoi*, 16, 1997, pp. 35–40.

- MEIRINHOS (1996) = MEIRINHOS, JOSÉ FRANCISCO, “Pedro Hispano Portugalense? Elementos para una diferenciação de autores” in *Revista española de filosofía medieval* vol. 3, 1996, pp. 51-76.
- MEIRINHOS (2002) = MEIRINHOS, JOSÉ FRANCISCO, “Pedro Hispano e a lógica Pedro” in Calafate (org.): *História do pensamento filosófico português*, 2002, pp. 331-375;
- MEIRINHOS (2011) = MEIRINHOS, JOSÉ FRANCISCO, *Bibliotheca Manuscripta Petri Hispani: os manuscritos das obras atribuídas a Pedro Hispano*, Fundação Calouste Gulbenkian, 2011.
- MEIRINHOS (2018) = MEIRINHOS, JOSÉ FRANCISCO, “Petrus Hispanus’ Attributed Works: Searching for New Interpretations” in *Enrahonar*, Supplement Issue, 2018, pp. 355-363.
- MICHAELSON, REIMER (2019) = MICHAELSON, REIMER, "Reference" in The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/reference/>.
- MOODY (1966) = MOODY, ERNEST ADDISON, “The Medieval Contribution to Logic” in *Studium generale* vol. 19, 1966, pp. 443-452.
- MUNDY (1981) = MUNDY, JOHN, “Village, Town, and City in the Region of Toulouse” in James Ambrose Raftis (ed.), *Pathways to Medieval Peasants*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1981, pp. 141-192.
- PANACCIO, PERINI (2004) = PANACCIO, CLAUDE; PERINI-SANTOS, ERNESTO, “Guillaume d'Ockham et la suppositio materialis” in *Vivarium*, vol. 42, No. 2, 2004, pp. 202-224.
- PARSONS (1997) = PARSONS, TERENCE, “Supposition as Quantification versus Supposition as Global Quantificational Effect” in *Topoi* 16, 1997, pp. 41–63.
- PARSONS (2008) = PARSONS, TERENCE, “The Development of Supposition Theory in the Later 12th through 14th Centuries” in Gabbay, Woods (eds.), *Handbook of the History of Logic* (Vol. 2), Elsevier, 2008, pp. 157-280.
- PARSONS (2014) = PARSONS, TERENCE, *Articulating medieval logic*, Oxford University Press, Oxford, 2014.
- PERREIAH (1971) = PERREIAH, ALAN R., “Approaches to supposition theory” in *The New Scholasticism*, XLV, 3, 1971, pp. 381-408.
- PERREIAH (1986) = PERREIAH, ALAN R., “Supposition theory: A new approach” in *The New Scholasticism*, LX, 2, 1986, p. 213-231.

- PRICE (1970) = PRICE, ROBERT, "William of Ockham and Suppositio Personalis" in *Franciscan Studies*, Vol. 30, 1970, pp. 131-140.
- PRIEST, READ (1977) = PRIEST, GRAHAM; READ, STEPHEN, "The formalization of Ockham's theory of supposition" in *Mind*, vol. 86, 1977, pp. 109-113.
- PRIEST, READ (1980) = PRIEST, GRAHAM; READ, STEPHEN, "Merely Confused Supposition: A Theoretical Advance or a Mere Confusion?" in *Franciscan Studies*, Volume 40, 1980, pp. 265-297.
- SAGAL (1973) = SAGAL, PAUL T., "On refuting and Defending Supposition Theory" in *The New Scholasticism*, Vol. XLVII, 1973, pp. 84-87.
- SCOTT (1966) = SCOTT, T. K. "Geach on Supposition Theory" in *Mind, New Series*, Vol. 75, No. 300, 1966, pp. 586-588.
- SPADE (1974) = SPADE, PAUL VINCENT, "Ockham's "Rule of Supposition": Two Conflicts in His Theory" in *Vivarium*, Vol. 12, No. 1, 1974, pp. 63-73.
- SPADE (1976) = SPADE, PAUL VINCENT, "Priority of Analysis and the Predicates of "O"-form Sentences" in *Franciscan Studies*, Vol. 36, 1976, pp. 263-270.
- SPADE (1999) = SPADE, PAUL VINCENT (ed.), *The Cambridge Companion to Ockham*, Cambridge University Press, 1999.
- SPADE (2002) = SPADE, PAUL VINCENT, *Thoughts, Words and Things: An introduction to Late mediaeval logic and semantic theory*, 2002 (https://pvspade.com/Logic/docs/thoughts1_1a.pdf).
- SPRUYT (2019) = SPRUYT, JOKE, "Peter of Spain" in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/peter-spain/>;
- STREINU (1973) = STREINU, VELARIU, "Teoria supoziției" in *Probleme de logică* vol 5, 1973, pp. 111-131.
- STUMP (1989) = STUMP, ELEONORE, *Dialectic and its Place in the Development of Medieval Logic*, Cornell University Press, Ithaca-London, 1989.
- SWINIARSKI (1970) = SWINIARSKI, JOHN J., "A New Presentation of Ockham's Theory of Supposition with an Evaluation of some Contemporary Criticisms" in *Franciscan Studies*, Volume 30, 1970, pp. 181-217.

- TORRENT, ARMANDO (1982) = TORRENT, RUIZ; ARMANDO, JOSÉ, “Suppositio partus-Crimen falsi” in *Anuario de historia del derecho español*, 1982, pp. 223-242.
- TUGWELL (1999) = TUGWELL, SIMON, “Petrus Hispanus: comments on some proposed identifications” in *Vivarium* vol. 37, 1999, pp. 103-113;
- TUGWELL (2006) = TUGWELL, SIMON, “Auctor "Summularum", Petrus Hispanus OP Stellensis?” in *Archivum Fratrum Praedicatorum* vol. 76, 2006, pp. 103-115;
- UCKELMAN, LAGERLUND (2017) = UCKELMAN, SARA L.; LAGERLUND, HENRIK, “Logic in the Latin Thirteenth Century” in Dutilh, Read (eds.), *The Cambridge Companion to Medieval Logic*, Cambridge University Press, 2017, pp. 119-141.
- VALENTE (2008) = LUISA, VALENTE, *Logique et théologie: les écoles parisiennes entre 1150 et 1220*, J. Vrin, Paris, 2008.
- VALENTE (2013) = LUISA, VALENTE, “Supposition Theory and Porretan Theology: Summa Zwettlensis and Dialogus Ratii et Everardi” in *Vivarium* vol. 51, 2013, p. 119-144